

הגנות וטענות בתיקי שטרות

השופט עדי הדר

הרצאה בלשכת עורכי הדין מיום 11.9.16

סוגיות מרכזיות

- הקפדה על ניסוח הבקשה לביצוע שטר לרבות לעניין זיהוי החייב כחתום והאם כמסב או ערב, או מורשה לחתום וכן בהתאם לחוק הסדרת הלוואות חוץ בנקאיות.
- סמכות מקומית ועניינית.
- חשיבות הגשת ההתנגדות במועד וטענות ההגנה, זיוף וטענת הנגד לחתימה בהרשאה, כישלון תמורה וטענת הנגד של המשיב להיותו אוחז כשורה, טענת קיזוז, טענה להשלמת פרטים בחלוף זמן סביר והתיישנות.
- הלכת גויסקי בוטלה.

הקפדה על ניסוח הבקשה לביצוע

- עם הגשת התנגדות בקשת הביצוע מהווה כתב תביעה [תקנה 108 (ב) לתקנות ההוצאה לפועל, תש"ם-1979], על כן חובה על התובע להקפיד ולערוך את בקשת הביצוע כך שתמלא אחר התנאים להצגת עילת התביעה [ע"א 146/85 גמליאל נ' מנורה, פ"ד מא 3 746].
- בהתאם לפסיקת ביהמ"ש המחוזי, מאחר ואל בקשת הביצוע צורפו השטרות שהוגשו לביצוע, אם בקשת הביצוע בצירוף השטרות מגלה עילה כנגד המבקש, אשר ידע בפני אילו טענות עליו להתגונן ואף העלה את טענותיו בכתב ההתנגדות, אין לקבל את הטענה המקדמית [ע"א ת"א 2193/06 נאור אהוד נ' ברכה יצחק ואח' 1.6.2008].

העילה השטרית

- תביעה שטרית מוגשת על פי רוב בלשכת ההוצאה לפועל, במסגרת בקשה לביצוע שטר.
- ניתן להגיש את התביעה גם כתביעה כספית בבית המשפט, בסדר דין מקוצר או בסדר דין מהיר או רגיל.
- עילת התביעה נשארת עילה שטרית גם אם התביעה הוגשה בבית המשפט וגם לאחר שניתנה למבקש רשות להתגונן. תיקון כתב התביעה ע"י הוספת עילות נוספות גורם לאיבוד היתרון לעניין היפוך נטל הבאת הראיות והשכנוע.
- כאשר אין וודאות שהחייב חתם על השטר יש לציין טענה חלופית לחתימה בהרשאה.

תביעה מכח ערבות החייב – סעיף 57

- (א) פירעונו של שטר יכול שיהא נערב על ידי אדם שאינו צד לשטר, או על ידי אדם שהוא צד לשטר; ובלבד שהערבות במקרה הנזכר אחרון תהא מוסיפה על זכויות החזרה של האוחז.
- (ב) ערבות לשטר יכול שתיכתב על גוף השטר או שתינתן במסמך נפרד, והיא נוצרת על ידי הביטוי *bon pour aval* או ביטוי אחר שווה לו, שיש אחריהם חתימה; לא נאמר בעד מי ניתנה ערבות לשטר, רואים אותה כאילו ניתנה בעד עושה השטר אם הוא שטר חוב, או בעד המושך אם אינו שטר חוב.
- (ג) ערב לשטר חב עם האדם שלחתימתו ערב, ביחד ולחוד; הוא חב אם התחייבותו של הצד שבעדו ערב פסולה מכל סיבה שאינה פגם בצורה; ערב לשטר שפרע את השטר זכאי לחזור על הצד שבעדו ערב ועל הצדדים החבים כלפי אותו צד. – החבות הגורפת צומצמה בהלכת ליברמן מכוח חובת תום הלב

סמכות מקומית

- הזוכה רשאי להגיש בקשת הביצוע בלשכה לפי שיקול דעתו אך נדרש לציין לאיזה בית משפט מסורה הסמכות המקומית. יש לנמק את הבחירה.
- חשוב למבקש לבדוק הדין החל – החלופות המנויות בתקנה 3 לתקנות סדר הדין האזרחי, תשמ"ד-1984 ולהגיש ההתנגדות במחוז שנח לו שכן אם לא יבקש להעביר למחוז המתאים יראה כמי שויתר על הטענה.
- **דין מיוחד – בר"ע י-ם (6115/05 מיכאל בן זקן נ' בנק מרכנתיל דיסקונט בע"מ) 14.4.2005: "כשמדובר בשיק, המקום שנועד לביצועו הוא מקום עסקו או מקום מגוריו של הנמשך".**
- הצדדים יכולים להסכים על סמכות מקומית.

סמכות עניינית

- הסמכות העניינית בעילה שטרית המתייחסת ליחסי עבודה נתונה לבית הדין לעבודה. התיק הועבר לביה"ד לעבודה.
- **בר"ע ב"ש 511/05 ולריה לוי נ' בטלנה דובנצ'ין 29.5.2005: "... העובדת מסרה שטר למעבידה במסגרת יחסי עבודה ביניהן ... יהא זה מלאכותי, וליתר דיוק סוג של עצימת עיניים, להצר את הראייה בדל"ת אמות של השטר תוך התעלמות מהרקע של מסגרת השטר ...".**
- זהו הדין גם כאשר מדובר בתובענה שטרית המתייחסת לענייני משפחה או עניינים המסורים לסמכות המפקח על רישום המקרקעין.
- לא ניתקצ להתנות על סמכות עניינית.

סכום התביעה

- סמכות רשם בימ"ש השלום לדון בהתנגדות אינה מוגבלת בסכום התביעה השטרית (עד לתקרת סמכות בימ"ש השלום).
- סמכות רשם בכיר לדון בתיק כולו מותנית בכך שסכום התביעה אינו עולה על 75,000 ש"ח.
- רשם שאינו רשם בכיר מוסמך לדון בהתנגדות בלבד.

חוק הסדרת הלוואות חוץ בנקאיות

- יש להקפיד לצרף חוזה ההלוואה לבקשה לביצוע כאשר החייב הוא יחיד וסכום התביעה אינו חורג מסכום הלוואה שמוגן על פי הוראות החוק
- גם אם אין חוזה, ניתן לעמוד על התביעה אם החייב מודה בסכום הקרן.
- גם צד רחוק לעסקת היסוד רשאי לטעון טענות על פי החוק כאשר קשור לעסקה כגון ערב להחזר ההלוואה.

הארכת המועד להגשת התנגדות

- כשהתנגדות מוגשת באיחור על המבקש להניח תשתית עובדתית ומשפטית המקימה "טעם מיוחד" להארכת המועד שחלף, כאמור בתקנה 528 לתקנות סדר הדין האזרחי, תשמ"ד-1984.
- **ע"א 6842/00 משה ידידיה נ' סול קסט ואח', פ"ד נה 2 904: "טעם מיוחד הוא עדיין מעיל הקסמים המייחד את הטעמים המבססים הארכת מועד בחינת המקרים השונים מלמדת כי טעם מיוחד יוכר במקרה שבו סוכלה הכוונה להגיש ערעור עקב אירועים שהינם מחוץ לשליטה הרגילה של בעל הדין"**
- כיום, לאור החשיבות הנודעת לזכות הגישה לערכאות ומעמדה של הזכות כאמור, הגישה מרוככת יותר, כאשר גם טעמי ההגנה יכולים לשמש "טעם מיוחד", ביחד עם הסבר למחדל. חשיבות הגשת הבקשה להארכת מועד להגשת התנגדות ועיכוב ביצוע.
- "המעוין" היחס בין חומרת המחדל לבין סיכויי ההגנה לענין מתן הארכת מועד.

חקירת המוסר

- על פי התקסד"א על מי שטוען נגד תצהיר המוסר לדרוש מהזוכה התייצבותו לדיון.

ידיעה / המצאה של האזהרה

- שאלת היחס שבין המצאה בפועל של אזהרה על פתיחת תיק הוצאה לפועל לבין ידיעה אודות ההליכים נדונה ברע"א 2793/01 לאופר נ' גבאי, פ"ד נו 1 668, שם נקבע: "... לעניין הליכי הוצאה לפועל הכלל הוא שהמצאת האזהרה בפועל ממש היא תנאי מוקדם לקיום ההליכים או לתחילת מניינם של מועדים, ואילו הידיעה על דבר האזהרה כ"כתחליף להמצאה" היא היוצא מן הכלל...".
- בהמשך פסק הדין נקבע, כי "... להמצאת האזהרה חשיבות מיוחדת כאשר מדובר בהליכים לביצוע שטר משום שבאזהרה כזאת מעמידים את החייב על כך שהוא זכאי להגיש התנגדות במועד שנקבע...".

טענות הגנה – טענה לכישלון תמורה

- בפסק-הדין נדונה השאלה האם ניתן להפחית פיצויים מוסכמים כאשר הם נתבעים על-פי שטר שנ ניתן להבטחת התשלום.
- **דנ"א 258/98 צמח נ' שלשבסקי, פ"ד נה (4) 193 [הנשיא ברק]**
- "בין צדדים קרובים דינו של שטר כדין חוזה. כל טענת הגנה העומדת לצדדים קרובים כנגד חבות על-פי שטר עומדת להם גם כנגד חבות על-פי חוזה. על-כן היה עושה השטר רשאי להעלות כנגד הנפרע את הטענה כי הסכום שבו הוא חייב על-פי עסקת היסוד נמוך מסכום השטר. טענה זו – שאינה טובה כלפי אוחז כשורה – טובה היא כלפי צד קרוב או כלפי אוחז "סתם". אמת, השטר מעניק עילה עצמאית לאוחז, אך קיים קשר פנימי בים השטר לבין עסקת היסוד. קשר זה מאפשר לעושה השטר לטעון להגנתו בתביעה על-פי השטר, כי חבותו השטרית פחותה היא לאור עסקת היסוד. ושוב, הגנה זו עומדת לחייב רק כלפי אוחז "סתם". היא אינה עומדת לחייב כלפי אוחז כשורה".

החיסרון – מוגבל לטענת כישלון תמורה מלא או חלקי קצוב

ש' לרנר, דיני שטרות (מהדורה שנייה, 2007), עמ' 294 – 297 :

- "הפסיקה הבחינה בין כישלון תמורה מלא לבין כישלון תמורה חלקי, וכן, בין כישלון תמורה חלקי קצוב לבין כישלון תמורה חלקי בלתי קצוב. על פי הפסיקה, כישלון תמורה חלקי מלא וכישלון תמורה חלקי קצוב, משמשים טענה טובה נגד תביעה שטרית, ואילו כישלון תמורה חלקי בלתי קצוב, אינו מהווה טענת הגנה נגד שטר אפילו בין צדדים קרובים. קביעה זו שונה מהדין הנוהג בארצות שונות של המשפט המקובל, וסוטה מדיני החוזים הכלליים"

טענת הגנה של המשיב כנגד טענה לכישלון תמורה

- הצדדים לעסקת היסוד גלגלו שיקים, כאשר בפועל לא הועבר ערך ומטרת הגלגול הייתה ליצור מצגי שווא לפני צדדי ג.

טענת הגנה - קיזוז

- טענת קיזוז עשויה לשמש טענת הגנה טובה בפני שטר, בהתקיים נסיבות מתאימות.
- ע"א Nordland Papier ag 6250/98 נ' מפעלי ייצור והוצאה לאור (ירושלים) מ.ס.ל. בע"מ, פ"ד נג 2, 274
- אם החיוב על פי השטר והחוב הכספי הם מתוך "עסקה אחת" ניתן לקזז כנגד החיוב על פי השטר כל חוב כספי, בין שהוא קצוב ובין שאינו קצוב.
- עם זאת, אם החיוב על פי השטר והחוב הכספי אינם מתוך "עסקה אחת", הם ניתנים לקיזוז רק אם החוב הכספי הוא קצוב.
- עסקה אחת - "עסקה מסחרית העומדת בפני עצמה, הניתנת לניתוק מסחרי מעסקה אחרת שבין אותם צדדים גם אם קיימת מסגרת עסקית רחבה יותר ביניהם" (השופט גולדברג בע"א 725/87 חברת ביר-טל סחר ומזון בע"מ נ' חברת אוליבק בע"מ, פ"ד מד(1) 177 .
- סכום קצוב – סכום שניתן לחישוב אריתמטי פשוט, ללא צורך בשומה או בהערכה.
- טענת קיזוז יש להעלות כדרך בה נטענת תביעה. ע"א 544/81 מנחם קיהל בע"מ נ' סוכנות מכוניות לים התיכון בע"מ וערעור שכנגד, פ"ד לו (3) 518, 526

רע"א Nordland Papier ag 6250/98 נ' מפעלי ייצור והוצאה לאור (ירושלים) מ.ס.ל. בע"מ, פ"ד נג (2, 274 [הנשיא ברק];

- ".... הלכה הפסוקה, שלפיה אין להכיר בהגנה של כישלון תמורה חלקי אלא אם כן התמורה נכשלה בסכום קצוב, אינה קבועה בפקודת השטרות [נוסח חדש]. זוהי הלכה אנגלית שנקלטה בישראל. היא אינה נוהגת במשפט הקונטיננטלי. היא לא נהגה בארצות-הברית תחת משטרו של ה – NEGOTIABLE INSTRUMENT LAW; היא אינה נוהגת בארצות-הברית תחת משטרו של ה – UNIFORM COMMERCIAL CODE נמתחה עליה ביקורת קשה.... במצב דברים זה, אין להרחיב את תוצאותיה של הלכה זו מעבר לגבולה. ודוק: איני בא להרהר אחר הלכה זו. היא מושרשת בדיני השטרות שלנו. כל שמבקש אני הוא שלא להרחיב את הגיונה לעבר דיני הקיזוז"
- "מסקנתי היא אפוא זו: דיני הקיזוז שבדין הכללי חלים גם בקיזוז חיוב שטרי בין צדדים קרובים. אם החיוב השטרי והחוב הכספי הם מתוך "עסקה אחת", ניתן לקזז כנגד החיוב השטרי כל חוב כספי, בין קצוב ובין שאינו קצוב. על כן רשאי מושך או עושה לקזז כנגד הנפרע פיצויים לא קצובים המגיעים לו בגין הפרתה של עיסקת היסוד, ובלבד שהחיוב השטרי ועיסקת היסוד הם "עיסקה אחת". אם החיוב השטרי והחוב הכספי אינן מתוך "עיסקה אחת" הם ניתנים לקיזוז רק אם החוב הכספי הוא קצוב. מסקנה זו מתבקשת מתחולת הדין הכללי בענייני קיזוז על חיוב שטרי. היא עולה בקנה אחד עם הטעמים המונחים ביסוד הקיזוז בין צדדים קרובים"

המשך דיון בטענת הקיזוז

• היתרון, הטענה אינה מוגבלת לסכום קצוב.

טענה נגד לטענת המשיב לחסינות מפני הטענה לכישלון תמורה

• סעיף 28:

- (א) אוחז כשורה הוא אוחז שנטל את השטר כשהוא שלם ותקין לפי מראהו ובתנאים אלה:
- (1) **נעשה אוחז השטר לפני שעבר זמנו**, ולא הייתה לו כל ידיעה שהשטר חולל לפני כן, אם אמנם חולל;
- (2) נטל את השטר בתום לב ובעד ערך ובשעה שסיחרו לו את השטר לא הייתה לו כל ידיעה שזכות קנינו של המסחר פגומה.
- (ב) פגמים שבזכות קנין
- ביחוד זכות קנינו של מסחר שטר פגומה כמשמעותו בפקודה זו, אם השיג את השטר, או את הקיבול, על ידי רמאות, כפיה, או אלימות ופחד, או באמצעים אחרים שאינם כדין, או בתמורה אי-חוקית, או כשהוא מסחר את השטר אגב מעילה באמון, או בנסיבות העולות כדי רמאות.
- (ג) אוחז התובע מכוח אוחז כשורה
- אוחז, בין בעד ערך ובין שלא בעד ערך, שזכות קנינו בשטר הגיעה לו מכוח אוחז כשורה ושאיננו שותף לשום רמאות או אי-חוקיות הפוגעות בשטר, יש לו כל הזכויות אשר לאותו אוחז כשורה כלפי הקבל וכלפי כל הצדדים לשטר שקדמו לאותו אוחז.
- יסודות חשובים: ערך, תום לב, שטר תקין.

• סעיף 29:

- (א) כל צד שחתימתו מצויה על השטר, חזקה לכאורה שנעשה צד לו בעד ערך.
- (ב) כל אוחז שטר, חזקה לכאורה שהוא אוחז כשורה; אך אם הודו או הוכיחו בתובענה שהקיבול או ההוצאה או הסיחור שלאחריה פגועים ברמאות, בכפיה, או באלימות ופחד, או באי-חוקיות, חובת הראיה מוחלפת, עד אם הוכיח האוהז שלאחר אותה רמאות או אי-חוקיות ניתן בתום לב ערך בעד השטר.

האם הנפרע יכול להיות אוהז כשורה ?

- בהתאם להלכה הפסוקה, הקרבה או הריחוק אינם נקבעים על-פי צורת השטר אלא על פי מערכת היחסים שבין הצדדים.
- **ע"א 1886/97 יהודה נ' זלמה, פ"ד נג 1 132 (הנשיא ברק), שם נקבע, בין היתר, כדלקמן: "... הקרבה או הריחוק אינם נקבעים על-פי צורת השטר, אלא על-פי מערכת היחסים שבין הצדדים. אנשים הם צדדים קרובים לשטר אם יחסיהם ההדדיים כצדדים לשטר נובעים מקשר משפטי ישיר ביניהם. אנשים הם צדדים רחוקים לשטר, אם יחסיהם המשפטיים כצדדים לשטר אינם נובעים מקשר משפטי ישיר ביניהם, אלא מקשר משפטי עם אחרים. המבחן הוא פונקציונלי. המבחן אינו צורני.... על-כן עשויים המושך (או העושה) והנפרע להיות רחוקים זה מזה ...".**

טענות שונות נגד אוחז כשורה

- המשיב אינו אוחז כשורה כי שותף לקנוניה נגד הצד לעסקת היסוד ומהווה איש קש לצורך ביצוע השטר.
- הבנק ידע שהנפרע שסיחר השיק לבנק נקלע לקשיים ולכן קיבל השיק בחוסר תום לב שכן ידע כי עסקת היסוד פגומה.

השלמת פרטים סעיף 19

- (א) היה השטר חסר פרט מהותי, האדם המחזיק בו יש לו רשות לכאורה להשלים את החסר ככל שנראה לו.
- (ב) מסמך כאמור שהושלם תוך זמן סביר ובדיוק לפי ההרשאה שניתנה, יהא אכיף על כל אדם שנעשה צד לו לפני ההשלמה; זמן סביר, לענין זה, הוא שאלה שבעובדה; ואולם אם סיחרו את המסמך לאחר השלמתו לאוחז כשורה, יהא השטר בידו כשר ובר-פעל לכל דבר, והוא יכול לאכוף אותו כאילו הושלם בתוך זמן סביר ובדיוק לפי ההרשאה שניתנה.

• תאמ 8863-11-14 עמיר דגן נ' זהארן

התיישנות

- חלה התיישנות רגילה של שבע שנים למעט לגבי מסב שלגביו תקופת ההתיישנות מקוצרת ולכן יש עניין למשל למבקש להגדיר עצמו כמסב ולא כערב.

ניהול הליכים לפני הדיון בהתנגדות

- בטרם נדונה ההתנגדות אין למבקש זכות להגשת בקשות מקדמיות, אלא מטעמי עיוות דין. אולם, רצוי לדרוש מסמכים מהמשיב בכתב שכן סרוב להיענות לפניית המבקש בטרם מגיש התנגדותו לקבל מסמכים, הוא לכשעצמו, מהווה עילה למתן רשות להתגונן.
- נקיטת סעדים זמניים ע"י המשיב במקביל להגשת הבקשה לביצוע שטר מחייבת אותו להגיש תצהיר ולחשוף גרסתו עוד לפני הדיון בהתנגדות.

התנגדות נדונה כבקשת רשות להתגונן

- התנגדות לביצוע שטר נדונה כבקשת רשות להתגונן.
- המשמעות:
 - 1 . אין קביעת מהימנות.
 - 2 . אין בוחנים את טיב הראיות וכיצד יוכיח המבקש את הטענות (המבקש אינו נדרש לצרף ראיות ומסמכים להתנגדות).
 - 3 . ניתן להעלות טענות בעל-פה כנגד מסמך בכתב.

הדיון בהתנגדות

- רק המתנגד או מצהירים מטעמו נחקרים.
- אין שמיעת עדויות מטעם הצד שכנגד.
- שומעים בו זמנית הבקשה להארכת מועד להגשת התנגדות וכל הבקשות המקדמיות כגון לעניין סמכות מקומית ועניינית.
- יש לשאול את ב"כ המשיב האם הוא מבקש לחקור את המבקש. אם כן – נהוג להתיר חקירה קצרה ורצוי לתאם ציפיות; אם המשיב מוותר על החקירה – מציעים להסכים למתן רשות להגן לנוכח ההלכה הנוהגת או שומעים סיכומים.

מתי תינתן רשות להתגונן?

- בית המשפט יסרב לתת רשות להתגונן "רק אם ברור על פניו ונעלה מספק כי אין לנתבע כל סיכוי להצליח בהגנתו". ע"א 10189/07 עזרא ששון נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ 15.6.2009.
- רשות להתגונן תינתן לנתבע "אם יראה כי בפיו הגנה אפשרית, ולו בדוחק גם מי שסיכויים להצליח בטענותיו מועטים ורחוקים זכאי ליומו בבית-המשפט, להבדיל ממי שהגנתו "הגנת בדים"". ע"א 9654/02 חב' האחים אלפי בע"מ נ' בנק לאומי לישראל, פ"ד נט 3 41.
- רשות להתגונן תינתן "כל אימת שקיים, ולו "קצה –חוט" המצדיק בירור משפטי ... אין צורך להוכיח שלנתבע סיכוי טוב בהגנתו". ע"א 8493/06 עיזבון המנוח ציון כהן נ' הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ 17.10.2010

תקנה 205 (ג) לתקנות סדר הדין האזרחי

• "בית המשפט או הרשם יחליט בבקשת הרשות להתגונן על יסוד הבקשה וחקירת המצהיר, ואולם רשאי הוא ליתן רשות להתגונן על יסוד הבקשה בלבד, ורשאי הוא מטעמים מיוחדים שיירשמו, לדחות בקשת רשות להתגונן על יסוד הבקשה בלבד".

• רע"א 1264/08 סלאמה מונדר נ' הראל חברה לביטוח בע"מ)
27.4.2008.

• אין ערעור על החלטה ליתן רשות להתגונן.

סמכות להתנות מתן רשות להתגונן בהפקדת עירבון תקנה

210

- **תקנה 210 לתקנות סדר הדין האזרחי, תשמ"ד-1984 :** "רשות להתגונן אפשר ליתן ללא תנאי ואפשר להתנות בתנאים בדבר תשלום כספים לקופת בית המשפט, בדבר מתן ערובה, בדבר זמנו ודרכו של הדיון או בכל תנאי אחר, ככל אשר יראה לבית המשפט או לרשם".
- **השופט זוסמן:** "בנסיבות מיוחדות כשאמנם "כמעט" אין לנתבע הגנה, בית המשפט עושה חסד עם נתבע כאשר הוא נותן לו רשות להתגונן, אפילו היא מותנית בתנאי הפקדה" [ע"א 373/69 חונן נ' "חגור" מושב עובדים להתיישבות שיתופית בע"מ, פ"ד כג (2) 347, 349 (1969)].
- **יש לאפשר למבקש לטעון לעניין קושי כלכלי להפקיד העירבון כדי למנוע גישה לערכאות עקב חיסרון כיס.**
- **מקובל להתנות בהפקדה בין רבע לבין שליש מהסכום.**

הבאת הגרסה העובדתית של התובע

- לאחר מתן רשות להתגונן יש להביא הגרסה העובדתית ע"י הגשת כתב תשובה.
- רק לאחר שהנתבע מעיין בכתב התשובה הוא נחשף לראשונה לגרסת התובע ובסדר דין רגיל אמור להתייחס אליה בתצהירים שמגיש ראשון ככל שלא נטען לזיוף, או שההליך קבוע לסדר דין מהיר, אזי הצדדים מגישים התצהירים בו זמנית.

סוף ההרצאה

תודה לשופט נמרודי שהמצגת כוללת חלק מסיכום שהוכן על ידו
ולבעלי האכסניה המשנה לראש לשכת עוה"ד עו"ד יוסי ויצמן
וראשי פורום הוצל"פ עוה"ד גולדפרב ופדר